

MEMORIA RECLUZIUNII: MUTAȚIILE IDENTITARE ALE EXILATULUI NICOLAI COSTENCO

Inga SOROCEAN

ORCID: 0000-0002-5177-8811

Universitatea de Stat din Moldova

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

Rezumat. Cercetarea noastră are drept obiectiv reconstituirea profilului identitar al scriitorului basarabean Nicolai Costenco în baza scrierilor din perioada exilului siberian (1941-1956), care cuprinde două etape specifice – detenția și autoexilul, reunite în volumul „Scrieri din Gulag”, apărut la Editura Arc, 2024. Ne interesează mai cu seamă paginile din „Povestea vulturului” scrise în perioada (auto)exilului (11.X.1955-14.III.1956) și ciclul epistolar adresat membrilor familiei sale și prietenului său scriitor, Dominte Timonu. În baza lor, am surprins trăirile omului aflat în conflict cu noul regim politic, dar și viziunile sale asupra timpului istoric care i-au marcat destinul uman și literar. Am urmărit mutațiile identitare ale exilatului în procesul de adaptare la noua viață din infernul siberian și exercițiile de (auto)portretizare în raport cu polul puterii, fixate preponderent în scrisori.

Cuvinte-cheie: exil, corespondență, infern, putere, memorie, amintiri, mutație identitară.

The Memory of Confinement: the Identity Mutations of the Exile Nicolai Costenco

Abstract. Our research aims to reconstruct the identity profile of the Bessarabian writer Nicolai Costenco based on the writings from the period of Siberian exile (1941-1956), which includes two specific stages - detention and self-exile, brought together in the volume "Writings from the Gulag", published by Arc Publishing House, 2024. We are especially interested in the pages of "The story of the eagle" written during the period of (self)exile (11.X.1955-14.III.1956) and the epistolary cycle addressed to his family members and his writer friend Dominte Timonu. Based on them, we captured the experiences of the man in conflict with the new political regime, but also his visions of historical time that marked his human and literary destiny. I tracked the identity mutations of the exile in the process of adapting to the new life in the Siberian inferno and the exercises of (self)portrayal in relation to the pole of power, recorded mainly in letters.

Keywords: exile, correspondence, inferno, power, memory, memories, identity mutation.

Experiența reclusiunii siberiene, surprinsă în textele din volumul *Scrieri din Gulag* (Editura Arc, 2024), oglindește cel mai bine complexitatea personalității scriitorului șaizecist Nicolai Costenco, cu fricile și debusolările, obsesiile și aspirațiile omului trecut prin cercurile infernale ale detenției și ale (auto)exilului, care nu doar că i-au fost cauze ale unui destin contorsionat, ci și stimuli ai forței creatoare, oglindind o experiență intensă de redefinire a sinelui. Scrierile inedite din cei șapte ani de detenție politică în închisoarea *Aleksandrovski Tentral*, la 70 de kilometri de Irkutsk (1941-1948), și încă opt ani de (auto)exil la Dudinka (1948-1956) însumează câteva texte diferite ca factură: cicluri de poezii lirice, varianta completată a jurnalului de amintiri *Povestea Vulturului*, un adevărat text de sertar (publicat prima dată postum, în 1998), ciclul de epistole expediate din orașul Dudinka, unde scriitorul și-a avut domiciliul în perioada de după expirarea termenului de detenție și până la revenirea în Basarabia, și textul publicistic intitulat *Manifestul solidarității românești*. Dintre acestea ne interesează, mai cu seamă, paginile din *Povestea vulturului*, scrise în perioada (auto)exilului (11.X.1955-14.III.1956) și ciclul epistolar adresat membrilor familiei sale și prietenului său scriitor Dominte Timonu. Dincolo de faptul că întrevădem o coerență tematică ce surprinde esența mutațiilor identitare ale exilatului N. Costenco, cele două tipuri de texte (diaristic și epistolar), deși au statut diferit (Simion, 2008, pp. 169-173), se înrudesesc prin relevanța exprimării sinelui (gândurilor, interiorității) și exercițiile autoportretistice ce pun în lumină eurile posibile ale autorului. Vom încerca să surprindem condiția scriitorului cuprinsă între cei doi poli existențiali – al înstrăinării de țară, de identitatea sa scriitoricească, și cel al regăsirii de sine, al revenirii la uneltele – precum și specificul perioadelor definitorii pentru supraviețuirea acestuia în Gulag (arestul, drumul spre Siberia, perioada detenției, (auto)exilul), respectiv efectul condițiilor de viață asupra percepției *sinelui*.

Povestea Vulturului, text aflat la interferența genurilor și speciilor literare căruia criticii și cercetătorii îi aplică varii formule de prezentare – „memorii deghezate în jurnal” (Lungu, p. 72), „jurnal al memoriei” (Galaicu-Păun, 2014, p.161), jurnal al „retrospecției” (Șleahtițchi, 2019, p. 427), roman „cu caracter memorialistic” (Malanețchi, 2024, p. 5) – începe cu rememorarea zilei de 25 iunie 1941, dată care marchează pragul trecerii unui hotar existențial ce separă două lumi, respectiv două moduri de existență – viața înainte de detenție și începutul calvarului carceral asociat unei etape a degradării fiziologice și spirituale. În momentul arestului său, tânărul de 27 de ani N. Costenco, a cărui identitate artistică avea deja contururi precise, încă savura, alături de tânăra sa soție, fericirea primelor zile din viața de familie. Atmosfera generală resimțită în Chișinău era una descumpănitoare, marcată, în plan politic, de „venirea sovietelor”. Abia când a ajuns la sediul pușcăriei centrale din Chișinău, loc al nivelării destinului și rangurilor, N. Costenco este cuprins de fiorii necunoscutului, conștientizând gravitatea situației și valența simbolică a momentului care va produce ulterior o sciziune în ființa sa:

„Am coborât.

Adio libertate, adio patrie! *Lasciate ogni speranza...!*¹. La ce mi-a venit acest vers al lui Dante Alighieri, nu știu. [...] Adus la numitorul comun al dușmanilor poporului, am trecut pragul în perioada deformării mele spirituale, ironic numită de un cinic legiuitor: reeducare.” (Costenco, 2024, p. 101). Intervine acel moment de debusolare ontologică și înstrăinare de sine în care ochiul diaristului-memorialist situat, în momentul rememorării vieții, în cadrul temporal al anului 1955, își contemplă eul revolut de la distanță, încercând să reproducă cât mai fidel gândurile și trăirile sale din situația-limită din trecut: „Oare arestatul Costenco eram într-adevăr eu? Oare mie îmi era rezervată toată epopeica peregrinare prin imensa Rusie neagră, captușită de temnițe, lagăre? Eu mă vedeam, pentru moment, căzut în eroare în acel rol care simțeam că nu mi-i potrivit. „Uite camionul acela cu fân, dacă m-aș băga sub coșul lui, aș ieși în oraș”. Acest naiv gând de evadare îmi preciza totuși faptul simplu că sunt un deținut.” (*Ibidem*, p. 102).

Urmează etapa drumului spre inima Siberiei, care are conotațiile unei călătorii apocaliptice în care calvarul fiziologic semnalat prin atacurile aeriene și bombardamentele germanilor, foamea, mizeria, bolile și moartea chinuitoare a celor lăsați să putrezească în același vagon de marfă cu viii se împletește cu aneantizarea psihică. Supraviețuirea în asemenea condiții este o problemă de rezistență sau de noroc. Însuși N. Costenco, la început entuziasmat și curios de a contempla pământurile noi prin crăpătura vagonului, după cele aproape 40 de zile de calvar se simte învins: „Eu mă cufundasem într-o stare de apatie desăvârșită. O stare de prostrație nemaștiută mă copleșea cu o somnolență megieșă cu plecarea din trupul acesta, de care și-au bătut și-și bat joc. Nici păduchii nu-i mai simțeam, ronțându-mi pielea la brâul vânăt de zgârâieturi. (*Ibidem*, p.150); „Băieții mă duceau de brațe mai mult pe sus. Eu doar depănam picioarele, silindu-mă să nu-mi îngrelez camarazii împovărați și fără de mine de nevoile lor” (*Ibidem*, p. 157). Descrierea deținuților în momentul intrării în blocul destinat dezinfecției și deparazitării (baia), înainte de a fi lăsați să intre în pușcăria *Aleksandrovski Tentral*, surprinde, grație talentului de prozator al lui N. Costenco, toată tragedia degradării fiziologice. Trupurile dezgolite care abia se mișcă nu păstrează nicio urmă recognoscibilă a identității și a demnității foștilor „domni”: „Intram goi, cum ne-a făcut mama, a cărei fericire era că nu ne vedea acum de frumoși ce eram: niște fantome scheletice cu pielea azvârlită neglijent pe coaste, sub care pulsa vizibil o inimă ca o beșică de gumă ce pulveriza țara de sânge roz prin canalizația încurcată a arterelor și capilarelor, irigând solul sterp acuma al trupului nostru; cu niște bărbi primitive de oameni preistorici de toate culorile posibile și nuanțele imposibil de închipuit; cu părul aspru coborând pe gâturi, urechi și frunți. De parcă nici n-ai spune că noi eram aceiași mai mult sau mai puțin fercheșii domni, asupra cărora se aplecau figurile serviabile și servile ale frizerilor [ ]; pe fețele cărora aluneca buza lamei de ras ori a briciului care nu trebuia

---

¹ *Lăsați orice speranță voi ce-ntrați!* (it.) (Dante, *Infernul*, III, 9).

să supere; obrazul cu pielița masată, compresată, odecolonată, pudrată și adusă la numitorul comun al imbecilității, ridicată de civilizație la rangul de dominantă.” (*Ibidem*, p. 161).

După suferințele îndurate în infernul din vagoane, aflarea în temniță e o „etapă fericită” în care deținutul N. Costenco propune o formă de rezistență colectivă prin care reușește să dilueze uniformitatea asemănătoare morții din regimul de carceră: imitarea ședințelor de cenaclu, întâlniri la care participau „toți cei ce nu erau adepți ai puterii noi” (*Ibidem*, p. 172). „Grupa literelor moldave a favoriților mizeriei își avea acum sediul statornic, pe cât sunt statornice cele omenești, în camera 50 a cetății nu prea istorice de la Aleksandrovsk” (*Ibidem*, p. 169), notează naratorul. Tot el este inițiatorul șezătorilor de rememorare pe care le organizează în fața colegilor de celulă, un prilej propice pentru *arătarea de sine* și valorificarea resurselor sale intelectuale. Autoportretele realizate la persoana treia accentuează înclinația spre ironie a scriitorului, relevând absurdul situației în care seriozitatea și talentul povestitorului contrastează izbitor cu atmosfera de carceră și înfățișarea de condamnat: „Costenco iubea să fie ascultat și știa să vorbească. El era una din rarele iviri printre oameni, în care ritmul poetic căuta să se rezolve în înșirări de cuvinte. Această înclinare de a mânuși cuvintele se bănuia încă din copilărie. Dotat cu o curiozitate vie, o fantezie antropomorfică de născocitor de povești, cu o putere de asimilare rară, cu o memorie bună și cu aptitudini de redare de adevărat artist, Costenco, în cămașă de mătase, în pantaloni de lână fină, călcați cu grijă sub pled, unde-i punea pe dungă în fiecare seară, mai păstra ceva din atmosfera domestică de unde fusese plivit. Numai capul brutalizat de mașina de tuns îi purta masca nouă, caracteristică domiciliului forțat actual, de cap de pușcăriaș” (Costenco, 2024, p. 173).

Secvențele rememorate în această parte din *Povestea Vulturului* conțin evocarea istoriei părinților (mama, tatăl biologic și cel adoptiv) și buneilor, a momentelor picante din copilărie și tinerețe menite să amuze și să țină în suspans ascultătorul și cititorul. Pentru deținutul N. Costenco narațiunea de sine e un moment de destindere și suportul ideatic necesar pentru a-și descifra și susține, totodată, identitatea umană și literară. În acest sens, textul poate fi definit ca un jurnal „al memoriei lingvistice și, în măsura recuperării acesteia, un buletin de identitate al celui lipsit de acte” (Galaicu-Păun, 2024, p.161).

Ultimul episod din filmul memoriei se referă la refuzul său de a părăsi Basarabia, după ce părinții au trecut hotarul în România. Aici se conțin semnele prin care ființa înstrăinată de țară rămâne conectată, prin memorie, la așchiile de trecut și la rădăcinile identității de care a fost rupt în mod forțat. În ipostază de scriitor, acesta se vede „fecund și variat, scriind romane, povestiri, schițe, cronici, critică”, dar fidel poeziei, în care vedea „forma cea mai de preț a artei” (Costenco, 2024, p. 378). Prietenia cu poetul Vasile Luțcan e prilej de exercițiu comparativ în care se reliefează afinitățile sufletești și cele literare, dar și diferențele de personalitate și de creație: Amândoi erau animați de o nesfârșită dragoste de Basarabia lor [...].

Amândoi urau politica, care făcuse din provincia lor o colonie [...]. Lozinca, deși neafișată, „Basarabia – basarabenilor” le era un crez, dacă nu politic, cel puțin literar și artistic. Coatenco era inepuizabil în atacuri, Luțcan – mai temperat și mai meditativ; unul era violent, încăpățânat, încins, celălalt – moale, stătea mai mult în expectativă și se închidea ca o mimoză senzitivă, la atingere. Costenco era, fără doar și poate, fire de conducător. Luțcan era fire de sfetnic. Nu numai în literatură, ci și cu femeile ei erau deosebiți (*Ibidem*, p. 385)

În timp ce *Povestea Vulturului* se axează pe exercițiul memorării care reface, într-un dublu regim narativ, traseul ajungerii în Siberia și povestea destinului până la momentul fatal al rămânerii în Chișinău, înainte de arestarea sa, corespondența din perioada prelungirii benevole a exilului corespunde unei alte etape în care N. Costenco, eliberat din detenție la 25.VI.1948, ajunge să aprecieze ofertele vieții siberiene: salariul stabil de angajat, dreptul legal la concediul de șase luni o dată la trei ani, deplasarea liberă pe teritoriul URSS, inclusiv spre Chișinău, libertatea de a citi și scrie în română, posibilitatea de a întreține corespondența cu cei dragi și de a primi colete din România. Confortul adaptării e susținut, bineînțeles, de noua familie pe care și-o întemeiază alături de o soție basarabeancă care îi va naște șase copii, semn că țara de exil, cândva considerată pământ „dușmănos” (*Ibidem*, p. 130), devine, cu timpul, o a doua patrie, adevăr pe care îl recunoaște într-o scrisoare adresată prietenului său, scriitorul Dominte Timonu: „Dudinka asta am crescut-o cu sudoarea și efortul nostru zilnic, cu blesteme și durere de mamă ce naște copilul. Dar copilul, odată născut, printr-o taină a naturii, iată că ne-a devenit scump; ba încă și ne mândrim cu el, deși e slăbuț; ba încă ne și batem în piept că așa făt-logofăt nu mai e pe pământ. Am devenit, mă copile, patrioți ai Dudincii.” (*Ibidem*, p. 497)

Grație scrisorilor, surprindem trecerea de la o viziune pesimistă asupra exilului perceput ca o situație-limită, „o școală a delirului” (Cioran, 2002, p. 54) la o viziune îmblânzită. E ceea ce Emil Cioran numește „statornicirea în exil”. „Poetul dezrădăcinat – afirmă filosoful – este pândit de un pericol: să se deprindă cu destinul său, să nu-l mai simtă ca pe-un chin, să capete gust pentru el. Nimeni nu-și poate păstra prospețimea mâhnirilor: se uzează și ele, la fel ca dorul de țară, la fel ca orice nostalgie.” (*Ibidem*, p. 55). În scrisoarea adresată fratelui său Anatol Păduraru, din 23 februarie 1955, N. Costenco notează că își poate decide singur destinul, dar s-a obișnuit cu viața din noul cadru existențial. Nu putem nega adaptarea și transformarea sa identitară în plan social, integrarea în mediul de viață rusesc fiind plenară: vorbește și scrie poezii în rusă, este angajat oficial cu acte în regulă, fiind „cetățean cu pașaport sovietic” (Costenco, 2024, p. 476). Înstrăinarea absolută nu se produce, date fiind legăturile organice cu rădăcinile revitalizezate prin amintiri și corespondența de exil. În epicentrul identității exilatului pulsează conștiința românului nedreptățit și impenitent, pentru care reabilitarea înseamnă un act de justiție supremă întru redobândirea demnității furate. Planul repatrierii rămâne însă, pentru moment, un vis iluzoriu: „Am încercat să mă reabilitez, dar mi s-a comunicat

că am primit ce mi s-a convenit și nicio amnistie nu mi se poate acorda. [...] Așa că a mă deplasa din minunatele meleaguri ale nordului, până una alta, nu voi încerca. Viitorul va arăta mai bine ce este de făcut.” (*Ibidem*, p. 425).

Scriitorul simte că în Basarabia lucrurile încă nu au luat turnura necesară pentru a putea fi în siguranță cu familia sa, iar firea sa de rebel nu l-ar ajuta să rămână imparțial. Autoexilul înseamnă, pentru el, ținerea la distanță de tot ce încă-i mai poate amenința integritatea morală, un mijloc de a se proteja și de a evita propriile reacții imprevizibile: „Până s-or drege lucrurile, aș prefera să mă aflu unde sunt, ca să nu nimeresc iarăși în vâltoare, fiindcă, văzând cele ce se petrec, ca părtaș al realismului socialist, le-aș da la cap la conducătorii de azi, care se gândesc mai mult la sine decât la trebuințele obștești, care-s lăsate la bunul plac al împrejurărilor. Pentru acest lucru odată m-am ars, iar acum m-ar păpa ca pe o gălușcă, fiindcă e mai ușor a lovi în cel odată lovit.” (*Ibidem*, p. 446); „Mi-e frică de mine însumi, să nu alunec în mocirla de unde să nu mă mai pot ridica. De aceea mă țin deoparte, fiindcă simt în mine imbolduri violente de neîngăduință.” (*Ibidem*, p. 463).

Într-o altă scrisoare adresată părinților, N. Costenco face o radiografie a societății asfixiate de intrigi și porniri cameleonice, degradare morală și duplicitate, dând de înțeles că Polul Nord nu e cea mai tragică opțiune. Chiar dacă recunoaște că este adept al ideilor socialismului, comunismului în plan teoretic, autorul condamnă tot ce devine hidos sub mâna distrugătoare a omului. Astfel, corespondența devine, pentru exilatul revoltat, o cale de eliberare de tot veninul acumulat în plan sufletesc: „Unde mă aflu lumea e mai omogenă [...]. La centru e un ascuns duel de intrigi și joc de culise, prostituția morală e afișată monden cu iz de odecolon și *eau-desclavage*²; la centru lumea pute frumos a tămâia-lingușirii, a smirnă, a evlavie falsă, afișată la indiferența piatră a mauzoleului și a moaștelor spirtuite din el. De aceea am preferat Polul Nord, ca un loc de sihăstrie. Nu că m-am retras ca un ermit, dar mi-i scârbă de minciună și de acest nod de vipere care sâsâie și se devoră pe scena politică între ele și apucă și din trecătorii întâmplători.

Mi-i dor de Basarabia noastră, însă nu de cea de azi, ci de cea de altădată, pe care nu am mai regăsit-o. Basarabia acum e alta, iar eu m-am simțit străin în patria mea și m-am grăbit să mă retrag în bârlogul meu cu cinstiții urși-polari și tăcuții oameni, urgisiți de către alți oameni, pe temeiul unei constituții care zice că exploatarea omului de către om se desființează. (*Ibidem*, p. 461). Din acest punct de vedere, exilul poate fi perceput ca soluție, dacă nu a eliminării, cel puțin a limitării contactului cu o exterioritate malefică nedorită, dar și ca variantă (temporară) a evitării răului existențial instaurat în Basarabia, unde repertoriul identitar al scriitorilor basarabeni nu e lipsit de ingredientele modelului cunoscut sub denumirea de *Homo Moldovanus Sovietic* (Țicu, 2019, p. 378-379).

Tot din scrisorile din Gulag reiese ideea că N. Costenco nu-și trăiește exilul din perspectiva unei suferințe universale, ci ca pe o oportunitate de reafirmare

---

² *Eau-de-sclavage*, joc de cuvinte: apă de colonie – apă de sclavagie

identitară și remodelare artistică. În aceste condiții, scrisul și lectura în limba română devin o soluție de supraviețuire spirituală și de înțelegere a sinelui. Cărțile primite din România de la fratele său devin surse de păstrare a identității lingvistico-literare și instrumente de bază în acest proces de reîntregire identitară a exilatului: „În ziua de 17 iunie am primit de la poștă două pachete de cărți și reviste: adevărat banchet sufletesc! M-a mișcat până la lacrimi gestul colegului tău, dr. Bica Miron. Kogălniceanu este ceea ce nici n-aș fi cutezat să-ți cer. [...] Dicționarul *Istoria literaturii române*, poezia nouă, Baudelaire, revistele, cărțuile pentru copii mi-au dat posibilitatea să mă reîntregesc.” (Costenco, 2024, p. 428); „Acum stau ca Daniil Sihuștriu, citind și recitind slova românească. Cât mi-a lipsit! Cât mi-a lipsit! Fiind la Chișinău, am luat câteva cărți prizărite, dar ce sunt ele pe lângă frumoasa noastră limbă românească!” (*Ibidem*, p. 438).

Modelul ontologic dantesc al exilatului se potrivește cel mai bine cazului lui N. Costenco. Ca și Dante, acesta acceptă ruptura și o valorifică în sens pozitiv. Mediul siberian este stimulentele unui dinamism interior nebănuit care blochează manifestarea complexului inferiorității și a „marginalismului existențial” (Cimpoi, 2002, p. 6), convertindu-se în substanță creatoare. În acest sens, „creația poate răzbuna ruptura, poate să se opună „terorii istoriei”, destinului și poate depăși prizonieratul *resentimentului* nietzschean și al *lamento*-ului elegiac ovidian.” (*Ibidem*, pp. 8-9). Deși, atunci când îi trimite fratelui tabletele în care îi vizează pe cei doi inși care au colaborat la expatrierea și încarcerarea sa în 1944 (Iachir și M. Birjeniu) sau pe unii scriitori de la Chișinău convertiți la noile realități (Deleanu, Istru, Bucov), autorul exclude orice aspirație de a face literatură, de a ieși din anonimul indus de arhitectii ideologici, în altă scrisoare către Dominte Timonu își împărtășește ambițiile literare referitoare la poemul *Hâncu*, un proiect obsesiv din tinerețe care se vrea proba apogeului măiestriei poetice a cuvântului, dar și la *Povestea Vulturului* pe care o scrie în paralel: „...În Basarabia m-aș mărunți; în Dudinka, înconjurat de climatul vitreg, pustietate de zăpezi, având oarecum o existență asigurată și – lucru care nu mă deranjează – pot rumega în liniște bogatul material adunat și-mi pot construi, conform planului conceput, monumentul literaturii mele, visului meu, idealul meu, scopul existenței mele pentru care am jertfit universitatea, m-am rupt de familie, am primit osânda și continui a fi patriotul Dudincii. Basarabenilor voi lăsa una sau mai multe cărți, unde am ambiția de a lăsa vie icoana unei lumi perindate și a unor vieți trecute” (Costenco, 2024, p. 505). Procesul de creație este unul dificil, suprasolicitându-l în totalitate pe scriitorul deprins de ani buni a mâinii alte unelte decât cele ale scrisului: „Munca silnică din lagăr e mai ușoară decât scrisul meu, care îți consumă energia cerebrală, te obsedează, te nervează, te epuizează. După o perioadă de concentrare am nevoie de un răgaz lung, când mă ocup de alte chestiuni, până când iarăși îmi vine dispoziția de a pune mâna pe toc și a continua. Stând la o parte și privind, ți-ai face o părere

defavorabilă: anume că autorul e un maniac, un apucat, un nenormal. Desigur nenormal, când pentru realizarea unui ideal – care nu-i dă nici de mâncat, nici de băut – jertfește o groază de timp și-și consumă energia. Dar asta-i soarta artistului de literatură, așa putea afirma” (*Ibidem*).

Din ultima scrisoare expediată la 19.X.1956, aflăm despre mult așteptata reabilitare a scriitorului de către Judecătoria Supremă a Moldovei, veste care îi aduce o stare de beatitudine în care se amestecă amețeala tipică unui „convalescent ieșit la aer după o lungă ședere într-un spital neaerisit” (*Ibidem*, p. 511) și optimismul gândului că viața sa revine la normalitate: „noi planuri îmi stau înaintea; vifore de gânduri mă pârjolesc și mereu mă pălesc cu fruntea de luceferii cerului pe care se părea că n-am să-l mai ajung niciodată.

Mi s-a recunoscut nevinovăția, deci răbdarea mea, deși târziu, a fost mai tare decât încercarea. Iov cel răpănos, de pe gunoaie, ce se răcăia cu un hărb la bube, iar s-a curățat, iar s-a îmbrăcat în haine de sârbătoare, iar se dă la sexul opus în aureola sclipitoare a martiragiului.” (*Ibidem*, p. 511)

Așadar, exilul, cu cele două etape – detenția și (auto)exilul – deși înseamnă, în primul rând, o dislocare socio-identitară a scriitorului N. Costenco, nu-l transformă pe acesta într-un ins obedient, anxios și pierdut în neantul străinătății, ci îi activează toate resursele interne, toată substanța creatoare cu efect regenerativ asupra identității sale. După cum remarcă Emil Cioran, este o eroare să credem că un exilat renunță, rămâne în umbră, resemnându-se în fața stării sale de proscris: „Dacă-l observi mai bine, descoperi în el un ambițios, un dezamăgit agresiv, un ins acrit dublat de un cuceritor. Cu cât ni se ia mai mult, cu atât sporesc în noi poftele și iluziile.” (Cioran, 2002, p. 52). Ființa exilatului N. Costenco nu cedează, ci rezistă alimentându-se din amintiri și din scrisorile-dialog cu cei dragi care sintetizează datele funciare ale unui „justițiar donquijotizând în vremuri ostile” (Nicu, 2012, p.178). În ambele cazuri, actul scrisului, susținut prin procesele de retrospectivă și introspectivă, îmblânzește exilul, împiedicând deșănțarea totală și fragmentarea identității.

Referințe bibliografice:

1. CIMPOI, Mihai. *Critice*. Vol. 2, *Centrul și marginea*. Craiova: Fundația „Scrisul Românesc”, 2002, 194 p. ISBN 973-99344-7-1.
2. CIORAN, Emil. *Ispita de a exista*. București: Editura Humanitas, 2002, 216 p. ISBN 973-50-0224-8.
3. COSTENCO, Nicolai. *Scrieri din Gulag: Versuri, proză, publicistică, corespondență*. Chișinău: Editura Arc, 2024, 551 p. ISBN 978-9975-0-0894-5.
4. GALAICU-PĂUN, Emilian. Lunga călătorie de întoarcere acasă a deținutului. *Nicolai Costenco: un cavalier al poeziei*, coord. Vasile Malanețchi. Chișinău: Editura Știința, 2014, pp.160-164. ISBN 978-9975-67-956-5.
5. MALANEȚCHI, Vasile. Notă asupra prezentei ediții. Nicolai Costenco. *Scrieri din Gulag: Versuri, proză, publicistică, corespondență*. Chișinău: Editura Arc, 2024, pp. 5-6. ISBN 978-9975-0-0894-5.

Culegere de articole științifice

---

6. NICU, Ghenadie. Scrisori din Gulagul identității noastre. *Nicolai Costenco: un cavalier al poeziei*, coord. Vasile Malanețchi. Chișinău: Editura Știința, 2014, pp.165-178. ISBN 978-9975-67-956-5.

7. LUNGU, Eugen. O literatură fără jurnal?. *Sud-Est cultural*, nr. 4, 2000, pp. 67-76. ISSN 0868-7749.

8. SIMION, Eugen. *Genurile biograficului*. Vol I. București: Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2008, 362 p. ISBN 978-973-1744-58-2.

9. ȘLEAHTIȚCHI, Maria. Diariștii generației '60. *Fenomenul literar 60-ist o paradigmă identitară*, coord. Andrei Țurcanu. Chișinău: Editura Pro Libra, 2019, pp. 421-439. ISBN 978-9975-3289-8-2.

10. ȚÎCU, Octavian. *Homo Moldovanus Sovietic: Teorii și practici de construcție identitară în R(A)SSM (1924-1989)*. Ediția a II-a. Chișinău: Editura Arc, 2019, 420 p. ISBN 978-9975-0-0324-7.

Notă. Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică”, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.